

УДК 316.33

DOI [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.3\(55\).269525](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.3(55).269525)

СОЦІАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ У НАУКОВО-ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Єнін М. Н.,

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0000-0002-3835-2429
yeninmaksym@gmail.com*

Федорченко-Кутуєв П. В.,

*доктор соціологічних наук, професор,
завідувач кафедри соціології
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0000-0002-6997-6306
p.kutuev@gmail.com*

Коломієць Т. В.,

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціології
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0000-0002-2715-7804
tana_kol@ukr.net*

Входження України до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) та зумовлені цим процеси модернізації закладів вищої освіти в руслі європейських цінностей відкритості, демократичності, інноваційності, мобільності, потребують докорінних змін соціальної комунікації в науково-освітній сфері. У фокусі уваги авторів статті – два найважливіші параметри соціальної комунікації в науково-освітній сфері: семіотично-аксіологічний – формування смислів (культура, цінності, місія, візія закладів вищої освіти) та інтерактивний – обмін смислами (практики взаємодії на горизонтальному і вертикальному рівнях між учасниками науково-освітнього процесу). Стаття присвячена аналізу викликів розвитку соціальної комунікації у науково-освітньому процесі закладів вищої освіти (суб'єкт-об'єктний характер соціальної комунікації, розрив між системою вищої освіти та ринком праці у процесі розробки освітніх програм тощо), а також перспектив її розвитку. Розглянуто концепцію Суб'єкт-Суб'єктної комунікації «Студенти як партнери», що втілюється в ідеї компетентнісно-орієнтованого та студентоцентрованого підходів до викладання та навчання і є одним з базових принципів у процесі підготовки освітніх програм. Досягнення інтегральних результатів у навчанні, якими є загально-освітні і спеціальні (предметні) компетентності здобувачів вищої освіти, дозволяє їм застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності для креативного розв'язання проблем у професійній діяльності. В контексті соціокомунікативних практик визначено роль і місце гаранта як одного з ключових суб'єктів організації науково-освітнього процесу. Наголошується на важливості поєднання інтересів держави, освіти, науки, бізнесу та використанні принципів зворотного дизайну в експертній командній роботі з розробки та реалізації освітніх програм.

Ключові слова: науково-освітня сфера, управління, комунікація, соціальна комунікація, компетентності, організація, вища освіта, освітня програма, гарант освітньої програми, модерн, модернізація, держава, що сприяє розвитку.

Актуальність та постановка проблеми. Активне, таке що постійно прискорюється, продукування наукового знання це напевно шиболет модерну. Власне нові інституції, які спрямовані на продукування знання, і є одним з ключових факторів постання модерного соціального порядку. Модерн спричинився до радикальної трансформації інституцій, основною функцією яких є продукування знання та підготовка професіоналів у різних сферах людської діяльності включно з науковою. Детальніше про трансформації модерну і їхні соціологічне осягнення (Кутуєв, 2016).

Такий акцент на науковому знанні і інституціях, функцію яких є вироблення цього знання, логічно впливає з Веберового потрактування феномену модерну і його концепції раціоналізації та розчаклування світу.

Абстрактні формулювання соціологічної теорії знаходять підтвердження у сьогоденних дебатах, які є вельми практичними та приземленими та ведуться про міжнародну торгівлю державну політику підтримки Research and Development, які своєю чергою нерозривно пов'язані із вищою освітою. Так останнім часом відбувається активна дискусія у соціальних мережах та пресі про санкції адміністрації Байдена по відношенню до китайських виробників напівпровідників (Lin & Kareno, 2022).

У цьому контексті безумовно релевантними є роздуми про державу, що сприяє розвитку, ба більше – модернізації. Починаючи від класичної розвідки Ч. Джонсона про роль міністерства зовнішньої торгівлі та промисловості Японії у «японському (економічному) диві» (Chalmers, 1982) і до провідної студії П. Еванса про закорінену автономію південнокорейської держави (Evans, 1995). До традиційних рис держави, що сприяє розвитку, як-от сила, автономія, дієздатність, Еванс додає ще таку якість – спроможність налагодити комунікацію зі стратегічними сегментами суспільства, які у контексті авторитарного режиму Пак Чон Хі є представниками великого бізнесу. Враховуючи плюралістичний характер політичної системи України та налаштованість як суспільства, так й істеблішменту на євроінтеграцію, посилення демократичних інституцій та практик є імперативним. Своєю чергою, це посилює роль комунікації в соціумі в цілому і у сфері вищої освіти зокрема.

Вочевидь інституції вищої освіти є ключовими для розвитку суспільства знання у рамках «реальних соціумів». Відтак, є сенс зосередитися на трансформаціях науково-освітньої системи України у контексті її інтеграції до Європейського наукового простору. Перебіг науково-освітніх процесів у закладах вищої освіти (ЗВО) є тим потужним індикатором, що демонструє міру і ступінь прояву базових характеристик сучасного суспільства сталого розвитку: інноваційності, екологічності, креативності, відкритості, демократичності, мобільності. Україна взяла курс на реформування системи вищої освіти з орієнтацією на західні моделі, важливими елементами якої є автономність вузів, впровадження програм академічної мобільності, гнучкість навчальних планів тощо (Yenin, 2016). Стандарти якості освітніх програм з акцентом на передові європейські освітні практики були розроблені в 2019 році Національним агентством забезпечення якості вищої освіти (Міністерство освіти і науки України, 2019). У цьому положенні один з основних акцентів зроблено на активізацію підходів щодо залученості закладів вищої освіти, викладачів, стейкхолдерів (особливо роботодавців) та студентів у процеси внутрішнього забезпечення якості освітніх програм, що передбачає розгляд комунікативного чинника як одного з найбільш важливих у науково-освітньому процесі. В сучасних управлінських теоріях інновації, формування та підтримка стійкої ідентичності в організаціях (у нашому випадку ЗВО) ставляться в залежність від ефективності розвитку та використання ефективної соціальної комунікації (Boyer, 2017; Stallard, 2018).

Розуміння комунікації як формального технічного процесу передачі інформації (Н. Віннер, К. Шеннон) зазнало значних трансформацій з появою концепції «раціональної комунікативної дії» Ю. Габермаса, який розглядав комунікацію як універсальну форму соціальності, первинний тип соціальної дії. У своїй теорії суспільства він виділяє соціальне середовище або «життєвий світ» із соціальних систем (економічних, політичних, нормативно-правових) як специфічно структурованих та інституціоналізованих моделей взаємодії (комунікації) індивідів. Абстрактна концепція світу є необхідною умовою того, що діючі комунікативно суб'єкти приходять до взаєморозуміння з приводу того, що відбувається у світі або що у ньому потрібно робити. У цій комунікативній практиці вони одночасно переконуються в загальних життєвих зв'язках, в інтерсуб'єктивно розділеному життєвому світі (Habermas, 1981, p. 242). Виходячи з цього, соціальна комунікація визначається нами як складний процес, який пов'язаний з формулюванням і трансляцією інформації, смислів, значень, цінностей за допомогою сигналів, знаків, образів, текстів. В науково-освітньому процесі вона охоплює два найважливіші параметри: семіотично-аксіологічний – формування смислів (культура, цінності, місія, візія закладів вищої освіти) та інтерактивний – обмін смислами (практики взаємодії на горизонтальному і вертикальному рівнях між учасниками науково-освітнього процесу).

Проблема даної статті виклики та перспективи розвитку соціальної комунікації в науково-освітньому процесі ЗВО в Україні.

Мета статті полягає в аналізі форм та принципів ефективної соціальної комунікації у формуванні семіотично-аксіологічного та інтерактивного її вимірів, викликів і перспектив розвитку соціальної

комунікації у науково-освітньому процесі ЗВО на прикладі внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти у підготовці освітніх програм.

Стаття підготовлена в рамках науково-дослідної теми кафедри соціології КПІ імені Ігоря Сікорського «Соціетальний розвиток, модернізація та модерн в глобальному світі».

Виклад основного матеріалу.

Концепція «Студенти як партнери» як реалізація Суб'єкт- Суб'єктної форми соціальної комунікації.

Європейський дискурс щодо моделі взаємодії викладачів та студентів в останні роки збагатився концепцією «Студенти як партнери». Викладання та навчання на засадах партнерства в найбільш загальному визначенні розглядається як спільний, взаємний процес, в результаті якого усі учасники мають можливість долучатися в рівній мірі (хоча і не обов'язково в однаковий спосіб) до розробки, впровадження та реалізації освітньої програми (Cook-Satner, Bovil & Felten, 2014, p. 6-7). Приклади партнерських взаємодій можуть бути різноманітними і є полем творчості та дискусії у ЗВО: спільне зі студентами формування контенту курсів (Cook-Satner, Bovil & Felten, 2014), вибір студентами методів оцінювання або спільне оцінювання досягнутих результатів (O'Neill, 2011) тощо. Реалізація даної концепції у практиці навчального процесу є важливим стимулом для студентів у покращенні внутрішньої мотивації до навчання, яка залежить від задоволення таких потреб як інтегрованість у групу; автономія та самовизначення (здатність вирішувати, що саме вивчати та в який спосіб); наявність соціального простору для демонстрації та реалізації свого досвіду, компетентності, навичок та знань (Desi & Ryan, 2009). Науково-педагогічні працівники через реалізацію освітньої програми на засадах партнерства виступають у ролі експертів та, одночасно з цим, через поглиблення своїх знань, вивчення нових та прийомів викладацької майстерності – у ролі здобувачів освіти. Отже, соціально-комунікативні практики партнерства між студентами та викладачами відкривають простір для створення більш інклюзивного та справедливого навчального середовища, підвищення рівня залученості до процесу навчання та викладання.

Виникнення даної концепції зумовлено застарілими відповідно до вимог ринку праці XXI ст. жорсткими інституційними структурами в системі вищої освіти з передбаченими заздалегідь освітніми програмами, що недостатньо узгоджуються із забезпеченням рівних умов та плюралізму думок та поглядів під час навчального процесу. В той же час, логіка суспільного розвитку XXI ст. вимагає необхідності навчання здобувачів вищої освіти відповідальному та критичному мисленню. Виняткову роль у цих процесах відіграють ЗВО в силу своїх інституційних, інтегративних, аксіологічних, соціалізуючих та регулятивних функцій. Критичне мислення та критична свідомість як уособлення суб'єктності, свободи вибору, активної життєвої позиції та відповідальності формуються переважно освітніми закладами. У форматі Національної рамки кваліфікацій, затвердженій з метою оптимізації навчально-освітнього процесу, вищезазначені якості особистості трактуються як «автономність і відповідальність» – здатності самостійно виконувати завдання, розв'язувати задачі і проблеми та нести відповідальність за результати своєї діяльності – і виступають одними з наріжних каменів компетентнісного підходу (Кабінет Міністрів України, 2011).

Компетентнісно-орієнтований та студентоцентрований підходи до викладання та навчання є одним з базових принципів у процесі підготовки освітніх програм. Досягнення інтегральних результатів у навчанні, якими є загально-освітні і спеціальні (предметні) компетентності здобувачів вищої освіти дозволяє їм застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності для розв'язання певних проблем у професійній діяльності. Студентоцентрований підхід (student-centered approach) розглядає здобувача вищої освіти як суб'єкта з власними унікальними інтересами, потребами і досвідом, спроможного бути самостійним і відповідальним учасником освітнього процесу. Посилюється роль викладача як фасилітатора. Він не лише читає лекції, а й організовує інтерактивне спілкування, сприяє особистісному розвитку студентів, формує атмосферу взаєморозуміння і довіри (Національне агентство забезпечення якості вищої освіти, 2020). Як зазначається у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, методи навчання також зазнають змін, пов'язаних, перш за все, зі зміною фокусу з викладання, передачі (транслявання) знань на активну участь студента у процесі. Функція викладача у майбутньому – здебільшого у створенні середовища для навчання та керування. Водночас викладач повинен і сам постійно підтримувати свої знання та навички в актуальному стані. У формах навчання переважатимуть змішані, з широким застосуванням цифрових технологій (Кабінет Міністрів України, 2022).

Запровадження компетентнісного підходу є наслідком зміни парадигми освіти, що полягає в зміщенні акцентів з освіти як суми абстрактних знань і умінь («освіта на все життя») до освіти як набору конкретно-практичних компетентностей, що дозволяють людині пристосовуватись до динамічно-трансформаційних умов сьогодення, використовуючи весь потенціал проблемно-орієнтованого навчання («освіта протягом життя») (Коломієць, 2019, с. 65). Саме таке значення освітнього

процесу обґрунтував П. Фрейре у концепції «освіти як практики свободи». Мета «освіти як практика свободи» – сформувати критичне мислення і критичну свідомість, що унеможливить маніпуляцію суспільною думкою на основі готових інструкцій і рішень, сформульованих виключно політичними експертами і представниками влади з метою обмеження числа суб'єктів політичної діяльності. Позбавлена можливості вільно думати та інтерпретувати інформацію, формувати активну громадянську позицію, вести конструктивний діалог у соціально-політичній площині, людина поступово перетворюється на знеособлений деіндивідуалізований об'єкт політичного впливу з яскраво вираженою «наївною транзитивною свідомістю». Наївна транзитивність має характеристики надмірного спрощення проблем, стійкої ностальгії за минулим, відсутності зацікавленості у ґрунтовних дослідженнях, здатних надати наукові пояснення існуючому стану речей, схильності до демагогії і популізму, посилення тенденції масифікації (Фрейре, 2003, с. 33-34). Якщо люди неспроможні критично усвідомити наративи свого часу і таким чином активно втрутитись у реальність, їх проносить стороною від свята змін. Вони бачать, що часи змінюються, а самі губляться в цих змінах і тому не можуть збагнути їх драматичної важливості, слушно зауважує П. Фрейре. Головними наслідками цих процесів стають неможливість здійснити вільний усвідомлений вибір, соціально-політичний нігілізм та абсентеїзм.

Здобуття знань, незалежно від їх рівня, – це не діяльність, шляхом якої Суб'єкт, перетворений на об'єкт, покірно й пасивно сприймає зміст, що йому дають чи накладають інші. Навпаки, здобуття знань вимагає зацікавленої участі Суб'єктів у їхньому змаганні зі світом. Здобуття знань вимагає від Суб'єкта перетворення реальності та постійного пошуку. Воно вимагає відкриттів і новацій. Воно примушує кожну особу критично осмислювати сам процес здобуття знань... У навчальному процесі єдиною особою, яка справді навчається, є ті, хто засвоюють вивчене, осягають і відтворюють це навчання, ті, хто здатен застосовувати відповідне знання до конкретних екзистенційних ситуацій (Фрейре, 2003, с. 112).

Таким чином, Суб'єкт – Суб'єктна форма соціальної комунікації «Студенти як партнери», що втілюється в ідеї компетентісно-орієнтованого та студентоцентрованого підходів до викладання та навчання, є одним з актуальних та базових принципів у процесі підготовки освітніх програм.

Роль гаранта як суб'єкта соціальної комунікації у забезпеченні якості освітньої програми.

Лідерство у ЗВО України набуває командного змісту і передбачає, що «кожен член університетської громади (науково-педагогічний/науковий працівник, здобувач вищої освіти, співробітник) в університеті є лідером, відповідальним за свій ЗВО в межах власної компетенції, а також згідно з місією та стратегією розвитку закладу» (Національне агентство забезпечення якості вищої освіти, 2020). Не дивлячись на демократичне та партисипативне наповнення змісту лідерства в університетській спільноті відповідно Положення про акредитацію освітніх програм головним відповідальним суб'єктом (а отже – формальним лідером) за реалізацію цілей освітньої програми визнається гарант (Міністерство освіти і науки України, 2019).

Гарант не є окремою адміністративною або науково-педагогічною посадою. Так, Закон України «Про вищу освіту» та «Перелік посад педагогічних та науково-педагогічних працівників», редакція якого затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2018 р. № 549, не передбачають для гаранта окремої посади Крім «Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» його роль, статус та функціональні обов'язки не відображено в інших нормативних документах (Яременко & Бутенко, 2021). Тому вплив гаранта як суб'єкта організації освітнього процесу багато в чому залежить від його індивідуальних якостей – вміння виконувати важливі комунікативні та організаційні функції у координації освітньої діяльності відповідно до освітньої програми.

Гарант діє в межах певного інституціонального середовища, переваг та обмежень, що визначаються ЗВО. Найкраще він може впливати на забезпечення якості реалізації освітньої програми у випадку її ініціювання структурним підрозділом університету та всебічної організаційної та ресурсної підтримки. В цьому випадку гарант може пропонувати керівництву ЗВО запрошувати фахівців для забезпечення освітніх компонентів, долучатися до роботи із потенційними вступниками на етапі формування освітньої програми. Такі канали комунікації як оф- та он-лайн зустрічі, анкетування, індивідуальні консультації сприятимуть розумінню потреб вступників у знаннях та навичках, які можна досягнути під час навчання. Іншим напрямом впливу гаранта є можливість аналізувати та обирати на етапі формування освітньої програми закордонні та вітчизняні аналоги для використання освітніх компонентів, формування структури освітньої програми, формулювання програмних результатів навчання, а також створення проекту навчального плану (Яременко, 2020).

Важливою цільовою групою для гаранта освітньої програми є роботодавці, вивчення їх очікувань від випускників. Цілі освітньої програми, її теоретична та практична складова можуть бути

предметом зауважень роботодавців у формі рецензій. Діалогові комунікативні практики зі здобувачами освіти щодо обговорення змін та перспектив покращення освітньої програми також є необхідним для забезпечення якості вищої освіти.

Практики взаємовідвідування навчальних занять, ініціювання тренінгів та інших форм покращення викладацької майстерності – ефективні форми соціальної комунікації гаранта з науково-педагогічними працівниками, що залучені у процес реалізації освітньої програми, задля підвищення якості навчання та викладання. Взаємовідвідування передбачає, що університетські викладачі відвідують заняття один одного в якості гостей. В цій практиці не передбачається ієрархії – всі виступають в ролі учнів. На думку К. Франке, перевагою візитів колег, що викладають різні дисципліни є те, що гості зосереджуються виключно на стилі та техніках викладання, а не змістовній компоненті лекції чи семінару. «Візитери» дають цінний та конструктивний зв'язок «господарю», що передбачає зосередження на спостереженні та нейтральному описі, балансуванні позитивних аспектів та порад щодо покращення заняття, зосередження на конкретній поведінці без використання узагальнень та ін. (Франке, 2020).

У взаємодії з основними стейкхолдерами – здобувачами освіти, гарант повинен забезпечити зв'язок студентів та науково-педагогічних працівників, відгуки на якість роботи викладацького складу. В КПІ імені Ігоря Сікорського Науково-дослідницьким центром прикладної соціології «Соціоплюс» регулярно здійснюються моніторингові опитування щодо оцінювання роботи професорсько-викладацького складу. Результати опитування надають йому стимули щодо професійного розвитку та вдосконалення. Як показує дослідницька практика в КПІ імені Ігоря Сікорського, для того, щоб така система мала мотивуючий характер, важливим є залучення фахівців-соціологів для створення якісного інструментарію; анонімність – відчуття студентами безпеки у зворотньому зв'язку; доступ науково-педагогічних працівників до результатів опитувань.

Виклики і перспективи розвитку соціальної комунікації у ЗВО в процесі розробки освітньої програми.

Одним із викликів сучасної української науково-освітньої сфери є розрив з авторитарно-патерналістськими традиціями радянської та пострадянської системами освіти, соціальна комунікація в межах якої мала виражений суб'єкт-об'єктний характер, та інтеграція в європейську систему науково-освітніх цінностей. Важливим кроком для української освіти в цьому напрямку стало підписання «Паризького Комюніке, 25 травня 2018 р.», що забезпечило Україні входження у Європейський простір вищої освіти (ЄПВО). ЄПВО – це унікальне і потужне середовище, в якому цілі та політики узгоджуються на європейському рівні, а потім запроваджуються в національних освітніх системах і закладах вищої освіти. Це простір, де уряди, заклади вищої освіти і стейкхолдери разом формують ландшафт вищої освіти; що демонструє, чого можуть досягти спільні зусилля й постійний діалог між урядами та сферою вищої освіти. ЄПВО сприяє взаєморозумінню й довірі та посилює співпрацю між нашими системами вищої освіти. Основними цінностями і смисловими домінантами, на яких базується процес соціальної комунікації в межах Європейського простору вищої освіти, є академічна свобода і доброчесність, інституційна автономія, участь студентів і працівників у врядуванні вищої освіти та громадська відповідальність вищої освіти й за вищу освіту (Паризьке Комюніке, 2018). Як зазначається у Паризькому Комюніке, забезпечення якості є ключовим у розвитку взаємної довіри, а також підвищенні мобільності та справедливого визнання кваліфікацій і періодів навчання в усьому Європейському просторі вищої освіти (Паризьке Комюніке, 2018).

В програмних документах Кабінету Міністрів України наголошується на проблемі розриву між системою вищої освіти та ринком праці у процесі розробки освітніх програм (невідповідність змісту освіти вимогам роботодавців, недостатня участь зацікавлених сторін у створенні та удосконаленні переліку компетентностей, освітніх програм, недостатня забезпеченість базами для виробничої практики студентів тощо) (Кабінет Міністрів України, 2022). У діяльності Наукового парку «Київська політехніка» з'явився перший досвід організації інноваційної діяльності на основі поєднання інтересів суб'єктів освіти, науки та бізнесу (Panchenko, Korzhov, Kolomiiets & Yenin, 2021) з метою підготовки кваліфікованих спеціалістів, розробки та впровадження високотехнологічної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, інтенсифікації інноваційного розвитку економіки України. Тому дана проблема є не суто управлінсько-технологічною, але й соціокомунікативною в інституційних взаємозв'язках «держава-наука-освіта-бізнес».

Розробка освітньої програми – експертна командна робота з рівними правами та можливостями, яка включає науково-педагогічних працівників, гаранта, завідувача кафедри, декана, випускників, представників галузі (зокрема, роботодавців) та студентів. Це динамічний процес, який передбачає постійний діалог, готовність до конфліктів та суперечок. Робоча група повинна відображати інтереси та фахові тематичні області різних стейкхолдерів як основу для освітньої програми. Теми,

навчальні дисципліни та заняття, які були важливими раніше, можуть бути не актуальними через деякий час.

Для подолання розриву між запитами ринку праці та пропозицією ЗВО випускників з певним набором знань, вмінь та навичок є використання принципів зворотного дизайну у розробці та реалізації освітніх програм. В західній літературі це описується як розробка освітньої програми та планування освітнього процесу, починаючи з результату:

- Розроблення профілю випускників та студентів за допомогою Методу Персона (Persona-Methode) – опис на основі конкретизованих ознак уявних осіб, які репрезентують певну цільову групу. Подібне моделювання дозволяє усвідомити очікування та потреби потенційних студентів та випускників, явити та унаочнити їх прототиби.

- Визначення цілей (очікуваних результатів) освітньої програми, переліку фахових та міждисциплінарних компетентностей, знань та вмінь здобувачів вищої освіти, що надаються освітньою програмою наприкінці навчання.

- Визначення критеріїв вступу (допуску) до освітньої програми, переліку попередніх знань та компетентностей, якими повинні володіти студенти.

- Розробка послідовності навчальних занять, курсів чи модулів, які співвідносяться з визначеними попередньо компетентностями перед вступом та наприкінці навчання.

- Створення матриці компетентностей у фіналі розробки освітньої програми для унаочнення зв'язків між компетентностями та цілями курсів.

- Воркшопи з оновлення, модернізації освітніх програм за участю уповноважених осіб робочої групи за результатами опитувань студентів і випускників, оцінювань екзаменів, аналізу потреб ринку, фокус-груп з різними учасниками освітньої програми (Bustamante Duarte, Brendel, Degbello & Kray, 2018; McTighe, 2013).

Надзвичайно важливими для ЗВО у проектуванні, підготовці та реалізації освітніх програм є роль державних структур у налагодженні тісних зв'язків та співробітництва університетів й роботодавців для координації взаємодії ринку освітніх послуг та ринку праці з орієнтацією на потреби сучасного рівня розвитку економіки з одночасним продукуванням bluprints для інновацій та модернізації в цілому (Кутуев, Енин & Костюкевич, 2019), а також орієнтація на інтелектуальні дискурси потужних міжнародних структур, які виступають майданчиком для комунікації бізнесових, політичних, академічних та інших лідерів суспільства у формуванні глобальних, регіональних, галузевих порядків денних. Яскравим прикладом є Всесвітній економічний форум. Згідно його матеріалів, основними компетентностями, затребуваними роботодавцями у майбутньому будуть: аналітичне мислення та інноваційність, активне навчання, розв'язання складних проблем, критичне мислення та аналіз, креативність, оригінальність та ініціативність, лідерство та соціальний вплив, використання технологій, моніторинг та контроль, створення технологій та програмування, витривалість, стресостійкість та гнучкість, логічна аргументація, розв'язання проблем та формування ідей (Whiting, 2020).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вхідження України до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) та зумовлені цим процеси модернізації закладів вищої освіти в руслі європейських цінностей відкритості, демократичності, інноваційності, мобільності, потребують докорінних змін соціальної комунікації в науково-освітній сфері. У вивченні принципів та цінностей реалізації основних практик взаємодії учасників освітнього процесу продуктивним є розгляд соціальної комунікації в контексті семіотично-аксіологічного та інтерактивного параметрів. Базовою цінністю соціальної комунікації в межах закладів вищої освіти є ідея Суб'єкт-Суб'єктної комунікації, що втілюється в концепції «Студенти як партнери». Залучення студентів як партнерів у навчальний процес розглядається на рівні офіційної риторики університетів в Україні як однозначно позитивне явище. З іншого боку, поширеним явищем серед науково-педагогічних працівників є дотримання авторитарно-патерналістських традицій системи освіти у форматі суб'єкт-об'єктного характеру комунікації. Це проявляється, зокрема, у побоюванні передавати контроль за елементами навчання та викладання студентам через недостатність ними предметних знань. Ці та інші проблеми є бар'єром для Суб'єкт-Суб'єктної комунікації, тому подальші дослідження у площині створення ЗВО задовільних інституціональних умов для заохочення більш розвинутих комунікативних взаємодій на засадах партнерства між викладачами та студентами є актуальним у майбутньому. Подальші перспективи досліджень також полягають у створенні більш розвинутих інституційних соціокомунікативних платформ щодо узгодження інтересів держави, освіти, науки та бізнесу в розробці та реалізації освітніх програм. Актуальним залишається також завдання створення та вдосконалення локальних нормативних актів, які б структурували діяльність гаранта.

Yenin M., Fedorchenko-Kutuev P., Kolomiets T. Social communication in the scientific and educational process of high schools: challenges and prospects of development

Ukraine's entry into the European Higher Education Area (EHEA) and the resulting processes of modernization of higher education institutions in line with the European values of openness, democracy, innovation, and mobility require fundamental changes in social communication in the research and educational sphere. In the focus of attention of the authors of this article – two most important parameters of social communication in the research and educational sphere: semiotic and axiological – formation of meanings (culture, values, mission, vision of higher education institutions) and interactive – exchange of meanings (practices of interaction on the horizontal and vertical levels between participants of research and educational process). The article is devoted to the analysis of the challenges of the development of social communication in the research and educational process of institutions of higher education (the subject-object nature of social communication, the gap between the system of higher education and the labor market in the process of developing educational programs, etc.), as well as the prospects for its development. The concept of Subject-Subject communication «Students as partners» is considered, which is embodied in the idea of competence-oriented and student-centered approaches to teaching and learning and is one of the basic principles in the process of preparing educational programs. Achieving integral learning outcomes, which are general educational and special (subject) competencies of higher education students, allows them to apply acquired knowledge, abilities, skills, methods of activity for creative problem solving in professional activities. In the context of socio-communicative practices, the role and place of the guarantor as a key subject of the organization of the research and educational process is defined.

It emphasizes the importance of combining the interests of the state, education, science and business, as well as the use of reverse design principles in expert teamwork in the development and implementation of educational programs.

Key words: scientific and educational sphere, management, communication, social communication, competence, organization, higher education, educational program, guarantor of the educational program, modernity, modernization, developmental state.

Література:

1. Глосарій Національного агентства забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://cutt.ly/FB5KR9M>
2. Коломієць, Т. В. (2019). Роль вищої освіти у формуванні критичної свідомості молоді. *Соціологічні тренди XXI століття: теоретичний концепт та практика інновацій* : всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листопада 2019 р.) URL: <https://knute.edu.ua/file/MjlxNw==/06d7bbdecf9438461ee247e8fcdb0f94.pdf>
3. Кутуєв, П., Енин, М. & Костюкевич, С. (2019). Вызовы успешному трудоустройству молодежи в контексте современной идеологии университетского образования. *Идеология и политика*, 2 (13), 60–86.
4. Кутуєв, П. В. (2016). Трансформації модерну: інституції, ідеї, ідеології. Херсон : Видавничий дім «Гельветика».
5. Паризьке Комюніке (Париж, 25 травня 2018 р.). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2018/06/06/12/paris-communiqueenua2018.pdf>
6. Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>
7. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. *Кабінет Міністрів України*; Постанова, Опис від 23.11.2011. № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п#Text>
8. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. *Кабінет Міністрів України*; Розпорядження від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-р#Text>
9. Франке, К. Взаємодідування, як метод підтримки та розвитку викладання. Відеолекція. URL: <https://cutt.ly/xB5KGSd>
10. Фрейре, П. (2003). Освіта як практика свободи. Формування критичної свідомості. К.: Юніверс.
11. Яременко, О., & Бутенко, А. (2021). Правовий статус, професійний та демографічний портрет гаранта освітньої програми. *Право України*, 2, 171–185.
12. Яременко, О. Роль гаранта. Відеолекція. URL: <https://cutt.ly/SB5K30Z>
13. Boyer, F. (2017). Les pratiques managériales les plus innovantes du monde. URL: <https://www.journaldunet.com/management/ressources-humaines/1144554-les-pratiques-manageriales-les-plus-innovantes-du-monde/>.

14. Bowen, Ryan S. (2017). Understanding by Design. Vanderbilt University Center for Teaching. URL: <https://cft.vanderbilt.edu/understanding-by-design> bzw. <https://cft.vanderbilt.edu/guides-subpages/understanding-by-design/>
15. Bustamante Duarte, Ana Maria; Brendel, Nina; Degbelo, Auriol; & Kray, Christian. (2018). Participatory Design and Participatory Research: An HCI Case Study with Young Forced Migrants. *International Journal of CoCreation in Design and the Arts*, 25, 1, 1–39.
16. Chalmers, A. Johnson. (1982). MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1925–1975. Stanford University Press; 1st edition.
17. Cook-Satner, Alison; Bovil, Catherine; & Felten, Peter. (2014). Engaging Students as Partners in Learning and Teaching. A Guide for Faculty.
18. Deeley, S. (2014). Summative co-assessment: a deep learning approach to enhancing employability skills and attributes. *Active Learning in Higher Education*, 15 (1), 39–51.
19. Deci, Edward L., & Ryan, Richard M. (2009). The «What» and «Why» of Goal Pursuits: Human Needs and Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 11 (4), 227–268.
20. Evans, Peter. (1995). Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation Princeton University Press.
21. Habermas J. (1981). Theorie des Kommunikativen Handelns. 2 Bdn. Frankfurt am Main.
22. Lin, L., Hao, K. American Executives in Limbo at Chinese Chip Companies After U.S. Ban. URL: <https://www.wsj.com/articles/american-executives-in-limbo-at-chinese-chip-companies-after-u-s-ban-11665912757>.
23. McTighe, J. (2013). What is understanding by Design. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=d8F1SnWalfE>.
24. O'Neill, G. (Ed). (2011). A Practitioner's Guide to Choice of Assessment Methods within a Module, Dublin: UCD Teaching and Learning. URL: <http://www.ucd.ie/teaching/resources/assessment/howdoyouassessstudentlearning/>
25. Panchenko, L. F., Korzhov, H. O., Kolomiiets, T. V., & Yenin, M. N. PhD student training: principles and implementation (2021). *Journal of Physics: Conference Series*. 1840 012056 IOP Publishing.
26. Stallard, M. L. (2018). Theory C: A New Theory of Management. URL: <https://cutt.ly/OB5LEbA>
27. Yenin, M. (2016). Higher education in Ukraine: current problems and probable social consequences of its reforming in the context of neoliberal transformation. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 117–126.
28. Whiting, K. (2020). These are the top 10 job skills of tomorrow – and how long it takes to learn them. Oct 21, 2020. URL: <https://cutt.ly/MB5KgX6>

References:

1. Hlosariy Natsional'noho ahentstva zabezpechennya yakosti vyshchoyi osvity. [Glossary of the National Agency for Quality Assurance of Higher Education]. URL: <https://cutt.ly/FB5KR9M> [in Ukrainian].
2. Kolomiyets', T. V. (2019). Rol' vyshchoyi osvity u formuvanni krytychnoyi svidomosti molodi. [The role of higher education in the formation of critical consciousness of young people]. *Sotsiologichni trendy XXI stolittya: teoretychnyy kontsept ta praktyka innovatsiy : vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 28 lystopada 2019 r.)*. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjlxNw==/06d7bbdecf9438461ee247e8fcdb0f94.pdf> [in Ukrainian].
3. Kutuyev P., Yenin M., Kostyukevich S. (2019). Vyzovy uspeshnomu trudoustroystvu molodezhi v kontekste sovremennoy ideologii universitetskogo obrazovaniya. [Challenges to successful youth employment in the context of the modern ideology of university education]. *Ideologiya i politika*, 2 (13), 60–86. [in Russian].
4. Kutuyev, P. V. (2016). Transformatsiyi modernu: instytutsiyi, ideyi, ideolohiyi. [Modern transformations: institutions, ideas, ideologies]. Kherson: Vydavnychyy dim «Hel'vetyka» [in Ukrainian].
5. Paryz'ke Komyunike (Paryzh, 25 travnya 2018 r.). [Paris Communiqué]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Novyny/2018/06/06/12/paris-communiqueenua2018.pdf> [in Ukrainian and in French].
6. Polozhennya pro akredytatsiyu osvitnikh prohram, za yakymy zdiysnyuyet'sya pidhotovka zdobuvachiv vyshchoyi osvity. [Provisions on the accreditation of educational programs for the training of higher education applicants]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text> [in Ukrainian].
7. Pro zatverdzhennya Natsional'noyi ramky kvalifikatsiy. Kabinet Ministriv Ukrayiny; Postanova, Opys vid 23.11.2011. № 1341. [On the approval of the National Qualifications Framework.]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p#Text> [in Ukrainian].
8. Pro skhvalennya Stratehiyi rozvytku vyshchoyi osvity v Ukrayini na 2022-2032 roky. Kabinet Ministriv Ukrayiny; Rozporyadzhennya vid 23 lyutoho 2022 r. № 286-r. [On the approval of the Strategy for

- the Development of Higher Education in Ukraine for 2022-2032]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-r#Text> [in Ukrainian].
9. Franke, K. Vzymovidviduvannya, yak metod pidtrymky ta rozvytku vykladannya. [Mutual visits as a method of support and development of teaching]. Videolektsiya. URL: <https://cutt.ly/xB5KGSd> [in Ukrainian].
 10. Freyre, Paulo. (2003). Osvita yak praktyka svobody. Formuvannya krytychnoyi svidomosti. [Education as a practice of freedom. Formation of critical consciousness]. K.: Yunivers. [in Ukrainian].
 11. Yaremenko, O., & Butenko, A. Pravovyy status, profesiynny ta demohrafichnyy portret haranta osvitynoyi prohramy. [Legal status, professional and demographic portrait of the guarantor of the educational program]. Pravo Ukrainy, 2021, 2, 171–185. [in Ukrainian].
 12. Yaremenko O. Rol' haranta. [The role of the guarantor]. Videolektsiya. URL: <https://cutt.ly/SB5K30Z> [in Ukrainian].
 13. Boyer, F. (2017). Les pratiques managériales les plus innovantes du monde. [The most innovative managerial practices in the world]. URL: <https://www.journaldunet.com/management/ressources-humaines/1144554-les-pratiques-manageriales-les-plus-innovantes-du-monde/>. [in French].
 14. Bowen, Ryan S. (2017). Understanding by Design. Vanderbilt University Center for Teaching. URL: <https://cft.vanderbilt.edu/understanding-by-design> bzw. <https://cft.vanderbilt.edu/guides-subpages/understanding-by-design/> [in English].
 15. Bustamante Duarte, Ana Maria; Brendel, Nina; Degbelo, Auriol; & Kray, Christian. (2018). Participatory Design and Participatory Research: An HCI Case Study with Young Forced Migrants. *International Journal of CoCreation in Design and the Arts*, 25, 1, 1–39. [in English].
 16. Chalmers, A. Johnson. (1982). MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1925–1975. Stanford University Press; 1st edition. [in English].
 17. Cook-Satner, Alison; Bovil, Catherine; & Felten, Peter. (2014). Engaging Students as Partners in Learning and Teaching. A Guide for Faculty. [in English].
 18. Deeley, S. (2014). Summative co-assessment: a deep learning approach to enhancing employability skills and attributes. *Active Learning in Higher Education*, 15 (1), 39–51. [in English].
 19. Deci, Edward L., & Ryan, Richard M. (2009). The «What» and «Why» of Goal Pursuits: Human Needs and Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 11 (4), 227–268. [in English].
 20. Evans, Peter. (1995). Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation Princeton University Press. [in English].
 21. Habermas J. (1981). Theorie des Kommunikativen Handelns. [The theory of communicative action]. 2 Bdn. Frankfurt am Main. [in German].
 22. Lin, L., Hao, K. American Executives in Limbo at Chinese Chip Companies After U.S. Ban. URL: <https://www.wsj.com/articles/american-executives-in-limbo-at-chinese-chip-companies-after-u-s-ban-11665912757> [in English].
 23. McTighe, J. (2013). What is understanding by Design. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=d8F1SnWalfE>. [in English].
 24. O'Neill, G. (Ed). (2011). A Practitioner's Guide to Choice of Assessment Methods within a Module, Dublin: UCD Teaching and Learning. URL: <http://www.ucd.ie/teaching/resources/assessment/howdoyouassessstudentlearning/>. [in English].
 25. Panchenko, L. F., Korzhov, H. O., Kolomiiets, T. V., & Yenin, M. N. (2021). *Journal of Physics: Conference Series*. 1840 012056 IOP Publishing. [in English].
 26. Stallard, M. L. (2018). Theory C: A New Theory of Management. URL: <https://cutt.ly/OB5LEbA> [in English].
 27. Yenin, M. (2016). Higher education in Ukraine: current problems and probable social consequences of its reforming in the context of neoliberal transformation. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, № 1, 117–126. [in English].
 28. Whiting, Kate. (2020). These are the top 10 job skills of tomorrow – and how long it takes to learn them. Oct 21, 2020. URL: <https://cutt.ly/MB5Kgx6> [in English].

Стаття надійшла до редакції 22.10.2022

Стаття рекомендована до друку 04.11.2022